

Marek Ober

Ceramiczne płaskorzeźby portali kościołów w Drawsku Pomorskim i Dobiegniewie

Ceramic reliefs of church portals in Drawsko Pomorskie and Dobiegniew

Abstract: The 14th-century Gothic hall churches in Drawsko Pomorskie and Dobiegniew (the territory of the former *Neumark*, present-day West Pomeranian and Lubusz Voivodeships respectively) have side portals richly decorated with ceramic reliefs. In both cases they were probably made under the influence of the so-called Ascanian workshop, builders and sculptors of which erected many churches in the Margraviate of Brandenburg, including Chorin Abbey. Some of the sculptures from the northern portal in Drawsko Pomorskie are similar to decoration of the stalls in the Co-Cathedral Basilica of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Kołobrzeg.

Keywords: Gothic church, portal, ceramic relief, grapevine, dragon, Ascanian workshop, Drawsko Pomorskie, Dobiegniew

Słowa kluczowe: kościół gotycki, portal, ceramiczna płaskorzeźba, winorośl, smok, strzecha askańska, Drawsko Pomorskie, Dobiegniew

Przedmiotem artykułu jest ceramiczna dekoracja rzeźbiarska portali kościołów parafialnych Drawska Pomorskiego i Dobiegniewa, miast położonych na północno-wschodnich rubieżach dawnej Nowej Marchii, najdalej na wschód wysuniętej części terytorium Brandenburgii, pozyskanej przez margrabiów ok. połowy XIII wieku (Walachowicz 1980). Architektura obu kościołów oraz wystrój ich portali omówione zostały krótko w części katalogowej syntetycznego opracowania *Architektura gotycka w Polsce* (Mroczo, Arszczyński 1995; Włodarek 1995), autorką obu opisów katalogowych była Teresa Mroczo (Włodarek 1995: 56, 58), pogłębioną analizę przedstawił Jarosław Jarzewicz w pracy o gotyckiej architekturze Nowej Marchii, do której ustaleń wypadnie mi się w wielu miejscach odwołać (Jarzewicz 2000). Wydaje się jednak, że wyjątkowa forma tych dzieł, a także sam fakt ich powstania na kresach pomorsko-brandenburskiego obszaru architektury gotyckiej warte są bliższej analizy.

Oba kościoły wzniesiono w 1. ćwierci XIV wieku jako trójnawowe hale: o sześciu przęsłach w Drawsku (Jarzewicz 2000, 134–138) i pięciu w Dobiegniewie

(Jarzewicz 2000, 130–131). Pierwotnie nie miały wież, a świątynia w Dobiegniewie początkowo także prezbiterium. Wystrój rzeźbiarski otrzymały portale boczne umieszczone w czwartym przęśle (licząc od zachodu). W Drawsku są to oba portale, południowy (ryc. 1) i północny (ryc. 2), natomiast w Dobiegniewie obecnie tylko portal południowy (ryc. 3), ponieważ po północnej stronie korpusu z zapewne pełnego pierwotnie wystroju zachowały się tylko pojedyncze fragmenty. Aranżacja wystroju rzeźbiarskiego i sposób jego wykonania są w obu przypadkach podobne. Dekoracja każdorazowo skupiona jest w poziomych pasach u nasady archiwolty, które określić można jako strefę kapitelową lub impostową, a także w samej archiwolcie i bezpośrednio powyżej. Poza samą obecnością płaskorzeźb znaczenie strefy impostowej podkreśla fakt, że w jej poziomie ulega zmianie profil ościeży, który bogatszy jest w archiwolcie. I tak na przykład, w południowym portalu w Dobiegniewie zamiast dwóch faz, wklęsli i wałka przechodzi w bardziej plastyczny zestaw trzech wałków i fazy. W Drawsku przejście to polega głównie na zamianie miejsc skrajnych profili wałka i wklęsli.

Ceramiczny materiał pozwala na seryjne wykonywanie elementów wystroju, w tym również płytek płaskorzeźbionych, przez odciskanie motywu w plastycznej glinie. W taki sposób w XIV wieku wykonano np. fryz z kościoła w Białogardzie i prezbiterium wiejskiego kościoła w Konikowie (w obu kościołach użyto takich samych płytek) lub złożony fryz podokapowy kościoła Mariackiego w Prenzlau. Tymczasem w obu omawianych portalach wszystkie elementy zostały ukształtowane indywidualnie, przy czym zasadą było formowanie motywów przez wycinanie ich z pierwotnie płaskiej bryły wilgotnej gliny, w miarę możliwości z pozostawieniem na jej krawędziach wypukłej listwy obramienia. Niektóre szczegóły portalu w Dobiegniewie, jak np. fakturę łusek lub sierść zwierząt, wykonywano przez wielokrotne odciskanie metalowego pierścienia lub odpowiednio zaostrzonej listwy. Wszystkie elementy portalu w Dobiegniewie pokryto glazurą, przeważnie czarną; tylko co druga płytka obiegającego archiwoltę fryzu otrzymała glazurę barwy żółtobrązowej. Portale w Drawsku nie mają elementów glazurowanych.

Indywidualnie wykonane rzeźby portali kontynuują tradycję wczesnej architektury ceglanej Brandenburgii i Pomorza z 2. połowy XIII wieku, kiedy to nie tylko nieliczne przedstawienia rzeźbiarskie, lecz nawet profilowane elementy ościeży opracowywano jednostkowo, w sposób przejęty od kamieniarzy ze strefy kamienia ciosowego, często operując na blokach wypalanej już gliny (Skibiński 1968, 277–280). Charakterystyczną cechą realizacji XIII-wiecznych były wzorowane na kamiennych ciosach duże wymiary poszczególnych elementów, jak np. w portalu kościoła w Holzendorf w Marchii Wkrzańskiej, pozostawionym jako *spolium* w budowlu z XV wieku, gdzie fryz wyrzeźbiono jednak przed wypaleniem.

W Drawsku i Dobiegniewie wymiary poszczególnych płytek są już znacznie mniejsze, ich wysokość nie przekracza wysokości trzech warstw cegieł w normalnym wątku murów. Skrajne płytki częściowo przykryte zostały ceglami przypór, ale jest to z pewnością efekt późniejszych napraw, a wykonanie portali w trakcie budowy murów obu kościołów budzi wątpliwości.

O wiele bardziej dyskusyjna niż zagadnienia techniczne musi być próba wyjaśnienia programu przedstawień na portalach obu kościołów. Dla Dobiegniewa poza uwagami J. Jarzewicza brakuje starszej literatury, portale w Drawsku próbował natomiast interpretować niemiecki historyk Paul van Niessen, autor wydanej w 1897 roku historycznej monografii miasta (Niessen 1987, 140–143), zastrzegając przy tym, że jego uwagi mogą okazać się mylne. Ten sam autor w wydanej cztery lata wcześniej historii Dobiegniewa nie zajął się tamtejszym portalem.

Na drawskim portalu południowym oba impostowe ciągi przedstawień flankują dwie maski twarzowe: po prawej niewątpliwie kobieca, okolona kruczerem z zygzakowym wzorem z koronki (ryc. 4); po lewej – wypada tu przyznać rację van Niessenowi – męska, w kapturze. Po prawej stronie kolejne, licząc od zewnątrz, przedstawienie to według J. Jarzewicza syrena ujmująca swój rozdwojony ogon (Jarzewicz 2000, 151). Na podstawie analogii z rzeźbą portalu północnego kościoła farnego w Eberswalde można jednak widzieć w tej postaci (ryc. 5) mężczyznę dzierżącego dwie zwrócone ku sobie łbami ryby¹. Następna płytka to według van Niessena chłopiec jako centaur trzymający wieniec (ryc. 6). Kolejna to kobieta, która jedzie na świni, trzymając lilię i różę (ryc. 7). W sąsiednim przedstawieniu van Niessen widzi mężczyznę mającego w obu rękach narzędzia podobne do pastorałów. J. Jarzewicz (2000, 151) pisze o nim tak: „siedząc[a] postać o szeroko rozstawionych nogach, trzymając[a] laski podobne do pastorałów”. Pozostając przy tym neutralnym określeniu, wypada zauważyć, że postać ta ma wyraźne uszkodzenie w miejscu, które mogłoby pomóc w interpretacji przedstawienia (ryc. 8). Dwie ostatnie płytki to zapewne walczące centaury lub może centaur z mieczem i tarczą nacierającą na broniącego się tarczą błazna.

Po stronie lewej portalu obok mężczyzny w kapturze znajduje się postać najbardziej chyba zagadkowa, przedstawiona z profilu, zapewne męska, o cienkich, rozdwojonych rękach, w pióropuszu lub rozwianych włosach na głowie (ryc. 9). Van Niessen widział w niej rycerza w hełmie zdobionym podwójnym orlim skrzydłem. Dalej występuje dziecko z podniesionymi rękami, w lewej ma słabo czytelny wieniec, na następnej płytce jest biskup ujęty owalem z roślinnej wici (ryc. 10). Na kolejnej płytce siedząca naga kobieta wacha kwiat, przy czym wypada przyznać

¹ Powszechnie wyobrażenie to występuje jednak jako syrena o dwóch ogonach, np. w portalu kościoła San Michele Maggiore w Pawii, na jednym z kapiteli w Vézelay, czy na jednej z kwater kościoła w Lem na Jutlandii. W Eberswalde nie można więc – pomimo dobrej jakości rzeźby – wykluczyć jego jednorazowej, omyłkowej realizacji.

rację van Niessenowi, że jest to kobieta w ciąży (ryc. 11). W ostatnim, silnie zwietrzałym przedstawieniu można rozpoznać leżącego na boku mężczyznę. W jego ubiorze odznaczają się fałdy kołnierza. Trzyma on zwierzę o wyraźnie zaznaczonej grzywie lub też z nim walczy (w takim razie mógłby to być Samson z lwem). Van Niessen odcyfrował na tej płytce kobietę z jednoróżcem.

Łuk portalu południowego obiega fryz, pierwotnie złożony z 19 płytek (nie zachował się element umieszczony w kluczu). Po każdej stronie dwie dolne płytki zajmuje postać: brodatego mężczyzny po prawej i kobiety po lewej, z dłońmi złożonymi do modlitwy (ryc. 12), a z ich otwartych ust wyrasta wijąca się winorośl, w której dużych, silnie przestylizowanych do okrągłej formy, silnie unerwionych liściach van Niessen widział kwiaty róży (ryc. 13). Budowniczym portalu południowego pozostało parę płytek, które wmurowano powyżej. Najciekawsza z nich została umieszczona odwrotnie; dopiero na fotografii – po jej odwróceniu – można rozpoznać smoka z grzywą i rozwidlonym językiem z roślinnej wici.

W portalu północnym kościoła w Drawsku archiwoltę obiega zachowany tylko w części znacznie skromniejszy fryz z wici o niewielkich trójdzielnych liściach. Wic ta nie została rozpoczęta w żaden szczególny sposób, jak w ustach orantów w portalu południowym, rozpoczyna się po prostu ponad koronami dwóch skrzydlatych smoków o długich włosach, ludzkich głowach, zwieńczonych dużą koroną i o ogonach zakończonych liściem. Strefy impostowe złożone są wprawdzie z pięciu płytek każda, jednak przedstawione są na nich jedynie dwie pary potworów, z ogonami zakończonymi liśćmi. Po lewej są to splecione szyjami skrzydlate smoki (ryc. 14), po prawej – stwory o masywnych, przypominających słonie tułowia, których długie szyje kończą duże ludzkie głowy o długich włosach i wyraziście zasmuconych obliczach (ryc. 15). Powyżej archiwolty umieszczono dwie kolejne postacie: po lewej stronie – podparty pod boki mężczyzna w spódniczce (ryc. 16), depczący niewielkiego, wielkookiego, brodatego i rogatego smoka, który jako jedyny smok w tym portalu nie ma na ogonie liścia; po prawej – samotnie w skromnej pozie naga kobieta z długimi włosami (ryc. 17). Kobieta ma szczególnie nieforemną głowę, o kwadratowej części górnej. Te dwie górujące nad portalem postacie to być może Adam i Ewa.

Interpretacja przedstawień na portalu południowym w Dobiegniewie nie jest łatwiejsza. W strefach impostowych tłoczą się mniej lub bardziej fantastyczne bestie: po lewej stronie – kot z podniesionym ogonem i koziorożec (ryc. 18), których tułowia kończą się liśćmi, dalej dwaj jeźdźcy w kapturach i na końcu kozioł lub jelen; po prawej stronie – kolejny jelen i syrena w kształcie ryby (ryc. 19) z dwoma liśćmi i rozetką², na koniec pies z okazałym ogonem i dwie

² Rozetka to m.in. symbol solarny, który później często występował w snycerce Pomorza Zachodniego (Zielke 1958, 360). W XVI wieku pojawił się także na główce cegły wewnątrz wieży w Kunowie pod Stargardem.

gęsi ze splecionymi szyjami (ryc. 20). U podstawy fryzu obiegającego archiwoltę umieszczono popiersia w kapturach, zapewne mnichów. Sam fryz zaczyna się powyżej i tworzy więc z liśćmi winorośli, przedstawionymi o wiele bardziej realistycznie niż liście fryzu w Drawsku (ryc. 21). Najwięcej trudności przysparza próba interpretacji przedstawień nad kluczem portalu. Widzimy tam dwóch fantastycznych jeźdźców, pomiędzy którymi umieszczono znacznie większą płytę (ryc. 22). Widnieje na niej półpostać o prymitywnie oddanej twarzy i skierowanych w dół dłoniach, poniżej której widoczne są dwie mniejsze twarze, a w listwach pionowego obramienia umieszczono kolejnych 10 małych twarzyczek. Łączna liczba osób, które przedstawiono na tej płycie, wynosi więc aż 13 (ryc. 23).

Poza dekoracją portali kościołów w Dobiegniewie obiega fryz podokapowy z płaskorzeźbami, które również wykonano indywidualnie. Wśród występujących w nim motywów widoczne są stylizowane liście, a przede wszystkim szereg dalszych fantastycznych stworów, które można interpretować jako znaki zodiaku.

O warsztatowym zapewne związku portali w Drawsku i Dobiegniewie świadczą m.in. takie szczegóły, jak analogie zygzakowatych układów włosów okalających twarze, podobieństwa niektórych fizjonomii czy sam sposób rzeźbienia w niewypalanej glinie. Należy jednak podkreślić, że o ile cały portal w Dobiegniewie może być dziełem tej samej ręki (najwyższy poziom prezentuje tu fryz obiegający archiwoltę), to impostowe bestie portalu północnego w Drawsku uznać należy za dzieło innego twórcy, dysponującego nieporównanie lepszą techniką i opanowaniem trójwymiarowego kształtowania przedstawień. Kontrast ten jest bardzo silny w tym właśnie portalu, gdzie smoki i „słonie” umieszczone są poniżej prymitywnych postaci Adama i Ewy. W portalu południowym wyróżnić można według J. Jarzewicza prace dwóch rzeźbiarzy: lepszego, którego dziełem byłby fryz archiwolty i prawa strefa impostowa, oraz słabszego, autora strony lewej (Jarzewicz 2000, 151–152). Różnice między nimi nie wydają mi się znaczące i mogą być skutkiem silniejszego zwietrzenia płytek lewego fryzu.

Pomimo całej swoistości stylu portali w Drawsku i Dobiegniewie za J. Jarzewiczem wypada je uznać za marginalny odprysk sztuki tzw. strzechy askańskiej (Schmoll gen. Eisenwerth 1961), której najważniejszym dziełem był klasztor cystersów w Chorin (Jarzewicz 2000, 155–157), a następnie wykształceni w niej budowniczowie i rzeźbiarze pracowali m.in. w kościele farnym w Eberswalde, franciszkańskim w Angermünde oraz w Bierzwniku. Właśnie w najslabszych pod względem warsztatowym kapitelach krążanka w Bierzwniku zauważyć można pewne podobieństwa z portalem w Drawsku. Kolejnych analogii, o pierwowzorach na wyższym poziomie, dostarcza kościół w Eberswalde – obok wspomnianego już mężczyzny z rybami pierwowzorem dla smoków portalu

północnego mogły być cięte płasko wyobrażenia smoków w kapitelach filarów tego kościoła, zaopatrzone również w liście na końcach ogonów (ryc. 24). Także w Prenzlau, w północnym portalu kościoła Mariackiego, w rzeźbionych fryzach u nasady archiwolty występuje kilka podobnych przedstawień: dwa skrzydlate smoki z ogonami zakończonymi liśćmi dębu, koziorożec oraz smok o zbliżonej do słońca sylwecie, z ludzką twarzą pod żydowskim kapeluszem. Portal w Prenzlau jest w przybliżeniu równoczesny z portalami w Drawsku i Dobiegniewie (Dehio, Vinken *et al.* 2000, 879–881).

Całkowicie innym źródłem inspiracji mogły być granitowe kwadry o płaskorzeźbionej powierzchni licowej, umieszczane w obramieniach portali lub samodzielnie – wplecione w wąż ścian liczne są w Danii, szczególnie na Półwyspie Jutlandzkim. Rzeźby tego rodzaju mają w Danii specjalną nazwę – *Billedkvadere* – i znane są z blisko 80 kościołów, głównie w małych miastach i na wsiach (Mackeprang 1948, 300–328). Niektóre motywy – m.in. syrena z dwoma ogonami z kościoła w Lem – są zadziwiająco zbieżne z pomorskimi zabytkami (ryc. 25). W przypadku samej ikonografii zbieżność ta wynika z pewnością ze wspólnych źródeł, natomiast sama idea takiego zdobienia ścian i portali mogła zostać przejęta z Danii. W o wiele doskonalszej niż w Drawsku i Dobiegniewie formie zrealizowano je ok. 1280 roku w meklemburskim Steffenshagen (Feldmann 2000, 570). Jarosław Jarzewicz zauważył, że dla wyróżniających się bestii portalu północnego źródłem mogą być rzeźby ze stalli w kolegiacie w Kołobrzegu – prawdopodobnie wykonane pod koniec 1. ćwierci XIV wieku w kręgu Hermana Waltera, lubeckiego mistrza pochodzącego z Kołobrzegu. Jedna z tych rzeźb ma podobną i tak samo zasmuconą twarz, co prawy „słoń” z Drawska (ryc. 26); inna podobna jest do łbów smoków ze strony lewej (Jarzewicz 2000, 157).

Znacznie trudniejsze od określenia związków warsztatowych jest wyjaśnienie bogatego programu przedstawień umieszczonych na portalach w Drawsku i Dobiegniewie, dodatkowo utrudnione przez niski poziom artystyczny większości ich twórców. Symbole i postacie pozytywne, jak biskup, ryby czy dziecko, pokazano obok ambiwalentnych, jak pies, oraz jednoznacznie negatywnych, jak smoki i inne bestie. Kobieta jadąca na świni, trzymająca kwiaty róży i lilii to zapewne Luxuria, personifikacja grzechu nieczystości³. Nie sposób odczytać myśli teologicznej lub przesłania moralnego, na którego podstawie zestawiono omawiane przedstawienia. Ponieważ jednak widzimy w tych rzeźbach – jak pisał 200 lat wcześniej św. Bernard z Clairvaux (Bernard z Clairvaux 1978, 281–221) – „śmiechu godną potworność, przedziwną nieforemną kształtność i bezkształtną foremność (...), nieczyste małpy (...), potworne centaury, półludzi”,

³ Podobne znaczenia miałyby syrena z dwoma ogonami, jednak przedstawienie w Drawsku wydaje się naśladować wzór z Eberswalde – mężczyznę z dwiema rybami.

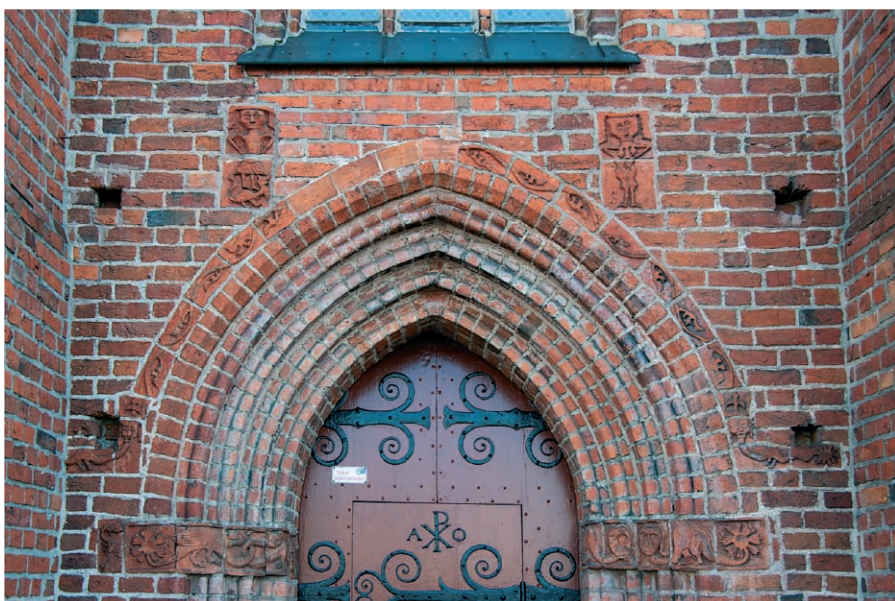
przyznać możemy rację Maxowi Dvorakowi. Mimo miazdzącej krytyki, jakiej Hans Gerhard Evers (1970, 169–170) poddał twierdzenie Dvoraka, w przypadku naszych portali rzeczywiście wydaje się, że „[d]as Weltliche bleibt *ante portas*” (Dvorak 1927, 100).

Na zakończenie wypada podkreślić wyjątkowy charakter portali w Drawsku i Dobiegniewie w architekturze gotyckiej kościołów w miastach południowego pobrzeża Bałtyku. Realizacja portalu na dobrym poziomie polegała tu z reguły na możliwie bogatym profilowaniu ościeży oraz na monumentalnej skali, jako przykład można tu wskazać portale far w Darłowie czy Białogardzie. Portale wyjątkowo ozdobne – jak np. w północnej nawie kościoła Mariackiego w Chojnie – operowały raczej maswerkami niż rzeźbą. Rzeźbione kapitele otrzymały na przełomie XIII/XIV wieku tylko dwa kościoły: dominikański w Myśliborzu i fara w Mieszkowicach (dawnej obszar Nowej Marchii). Na tym tle brandenburski kościół w Eberswalde wyróżnia się koncentracją ceramicznej rzeźby wyjątkowej jakości, przewyższającej nawet kościół Mariacki we Frankfurcie nad Odrą. Bogactwem niejasnego, jak dotąd, programu, a w Drawsku po części i jakością wyróżniają się także portale będące przedmiotem tej pracy.

Na terenie Nowej Marchii zachował się jeszcze jeden zabytek średnio-wiecznej ceramicznej rzeźby architektonicznej – przedstawienie *Drzewa Jessego*, umieszczone w przeznaczony na sedilium niszy w prezbiterium kościoła NMP w Choszcznie. Ta składająca się obecnie z 32 elementów (prostokątnych płytek i mniejszych ich fragmentów) kompozycja z pewnością pochodzi z innego kościoła, gdyż podczas montażu płytek w Choszcznie nie zachowano właściwego ich układu, a część z nich uszkodzono. Jakość płaskorzeźb jest tutaj wyższa niż w portalach w Drawsku i Dobiegniewie. Jarosław Jarzewicz (2000, 158–169) wiąże także ten zabytek z kręgiem strzechy askańskiej. Nie negując związków warsztatowych, wypada przyznać rację Zofii Krzymuskiej-Fafius (Krzymuska-Fafius 2009, 62), że przedstawienie tej rangi pochodzić może z kościoła cysterskiego w niedalekim Bierzwniku. Poza wynikającym z zastosowanego materiału podziałem sceny na szereg płytek oraz pochodzeniem twórców z tego samego kręgu – jedynego zresztą w 1. połowie XIV wieku środowiska na Pomorzu Zachodnim i w Nowej Marchii, które dekorowało rzeźbą ceglane kościoły – *Drzewo Jessego* w Choszcznie jako dzieło „sztuki wysokiej” nie wykazuje bliższych analogii z portalami będącymi przedmiotem niniejszej pracy.

Ryc. 1. Drawsko Pomorskie, południowy portal korpusu nawowego, archiwolta. Fot. M. Ober
Fig. 1. Drawsko Pomorskie, portal of southern aisle, archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 2. Drawsko Pomorskie, północny portal korpusu nawowego, archiwolta. Fot. M. Ober
Fig. 2. Drawsko Pomorskie, portal of northern aisle, archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 3. Dobiegniew, południowy portal korpusu nawowego. Fot. M. Ober
Fig. 3. Dobiegniew, portal of southern aisle. Photograph by M. Ober

Ryc. 4. Drawsko Pomorskie, portal południowy, maska kobiety, w końcu prawego fryzu. Fot. M. Ober

Fig. 4. Drawsko Pomorskie, southern portal, mask of a woman, end of right frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 5. Drawsko Pomorskie, portal południowy, mężczyzna z rybami, w prawym fryzie. Fot. M. Ober

Fig. 5. Drawsko Pomorskie, southern portal, man with fishes, right frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 6. Drawsko Pomorskie, portal południowy, chłopiec centaur, w prawym fryzie. Fot. M. Ober
Fig. 6. Drawsko Pomorskie, southern portal, centaur boy, right frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 7. Drawsko Pomorskie, portal południowy, kobieta jadąca na świni, w prawym fryzie. Fot. M. Ober
Fig. 7. Drawsko Pomorskie, southern portal, woman riding on a swine, right frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 8. Drawsko Pomorskie, portal południowy, postać z pastorałami, w prawym fryzie. Fot. M. Ober
Fig. 8. Drawsko Pomorskie, southern portal, figure with crosiers, right frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 9. Drawsko Pomorskie, portal południowy, zagadkowa postać, w lewym fryzie. Fot. M. Ober
Fig. 9. Drawsko Pomorskie, southern portal, mysterious figure, left frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 10. Drawsko Pomorskie, portal południowy, biskup, w lewym fryzie. Fot. M. Ober
Fig. 10. Drawsko Pomorskie, southern portal, bishop, left frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 11. Drawsko Pomorskie, portal południowy, kobieta wachająca kwiat, w lewym fryzie.
Fot. M. Ober
Fig. 11. Drawsko Pomorskie, southern portal, woman sniffing a flower, left frieze. Photograph
by M. Ober

Ryc. 12. Drawsko Pomorskie, portal południowy, orant w nasadzie fryzu obiegającego archiwoltę.
Fot. M. Ober
Fig. 12. Drawsko Pomorskie, southern portal, orans in the base of frieze surrounding archivolt.
Photograph by M. Ober

Ryc. 13. Drawsko Pomorskie, portal południowy, fryz obiegający archiwoltę. Fot. M. Ober
Fig. 13. Drawsko Pomorskie, southern portal, frieze surrounding archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 14. Drawsko Pomorskie, portal północny, smoki, w lewej nasadzie archiwolt. Fot. M. Ober
Fig. 14. Drawsko Pomorskie, northern portal, dragons, left base of archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 15. Drawsko Pomorskie, portal północny, smoki z ludzkimi głowami, w prawej nasadzie archiwolt. Fot. M. Ober
Fig. 15. Drawsko Pomorskie, northern portal, dragons with humans' heads, right base of archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 16. Drawsko Pomorskie, portal północny, Adam. Fot. M. Ober
Fig. 16. Drawsko Pomorskie, northern portal, Adam. Photograph by M. Ober

Ryc. 17. Drawsko Pomorskie, portal północny, Ewa. Fot. M. Ober
Fig. 17. Drawsko Pomorskie, northern portal, Eve. Photograph by M. Ober

Ryc. 18. Dobiegniew, kot i koziorożec, lewy fryz. Fot. M. Ober
Fig. 18. Dobiegniew, cat and ibex, left frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 19. Dobiegniew, syrena, lewy fryz. Fot. M. Ober
Fig. 19. Dobiegniew, siren, left frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 20. Dobiegiew, pies i geśi, prawy fryz. Fot. M. Ober
Fig. 20. Dobiegiew, dog and geese, right frieze. Photograph by M. Ober

Ryc. 21. Dobiegiew, fryz wokół archiwolty. Fot. M. Ober
Fig. 21. Dobiegiew, frieze surrounding archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 22. Dobiegniew, rzeźby w wierzchołku archiwolt. Fot. M. Ober
Fig. 22. Dobiegniew, sculptures in top of the archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 23. Dobiegniew, płyta nad kluczem archiwolt. Fot. M. Ober
Fig. 23. Dobiegniew, slab above keystone of the archivolt. Photograph by M. Ober

Ryc. 24. Eberswalde, Niemcy (Brandenburgia), kościół, kapitel filara międzynawowego. Fot. M. Ober
Fig. 24. Eberswalde, Germany (Brandenburg), church, capital of nave pier. Photograph by M. Ober

Ryc. 25. Lem, Dania (Jutlandia), kwadra z przedstawieniem syreny. Fot. M. Ober
Fig. 25. Lem, Denmark (Jutland), square granite ashlar stone with relief of the siren. Photograph by M. Ober

Ryc. 26. Zestawienie twarzy ze stali w Kołobrzegu (kolegiata NMP) i portalu północnego w Drawsku Pomorskim. Fot. M. Ober
Fig. 26. Comparison of faces from stalls in Kołobrzeg (the Co-Cathedral Basilica of the Assumption of the Blessed Virgin Mary) and northern
portal in Drawsko Pomorskie. Photograph by M. Ober

Literatura

- Bernard z Clairvaux. 1978. Apologia skierowana do Wilhelma, opata St. Thierry. Przekład W. Tatarkiewicz. W: J. Białostocki (red.), *Mysłliciele, kronikarze i artyści o sztuce od starożytności do 1500 r.* Wybrał i opracował J. Białostocki. Warszawa, 218–221.
- Dehio G., Vinken G. et al. 2000. *Georg Dehio. Handbuch der Deutschen Kunsdenkmäler. Brandenburg.* München–Berlin.
- Dvorak M. 1927. *Geschichte der italienischen Kunst im Zeitalter der Renaissance 2.* München.
- Evers H.G. 1970. *Tod, Macht und Raum als Bereiche der Architektur.* München.
- Feldmann H.-Chr. 2000. *Georg Dehio. Handbuch der Deutschen Kunsdenkmäler. Mecklenburg-Vorpommern.* München–Berlin.
- Jarzewicz J. 2000. *Gotycka architektura Nowej Marchii. Budownictwo sakralne w okresie Askańczyków i Wittelsbachów.* Warszawa–Poznań.
- Krzymuska-Fafius Z. 2009. Rola zakonów w rozwoju rzeźby zachodniopomorskiej w okresie od połowy XIV do połowy XV wieku. W: Z. Krzymuska-Fafius, *Studia nad rzeźbą średniowieczną na Pomorzu Zachodnim.* Szczecin, 57–66.
- Mackeprang M. 1948. *Jydske Granitportaler.* Kobenhavn.
- Mroczo T., Arsyński M. 1995. *Architektura gotycka w Polsce 1.* Warszawa. Dzieje sztuki polskiej 2.
- van Niessen P. 1897. *Geschichte der Stadt Dramburg. Festschrift zur Jubelfeier ihres sechshundertjährigen Bestehens.* Dramburg.
- Schmoll gen. Eisenwerth J.A. 1961. *Das Kloster Chorin und die askanische Architerktur in der Mark Brandenburg 1260–1320,* Berlin.
- Skibiński S. 1968. Kościół farny z XIII wieku w Gorzowie Wielkopolskim. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 13, 277–280.
- Walachowicz J. 1980. *Geneza i ustrój polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku.* Warszawa–Poznań.
- Włodarek A. (red.) 1995. *Architektura gotycka w Polsce 2: Katalog zabytków.* Warszawa. Dzieje sztuki polskiej 2.
- Zielke I. 1958. Drewniane sacrarium z Kołczewa. *Materiały Zachodniopomorskie* 4, 355–362.

Ceramic reliefs of church portals in Drawsko Pomorskie and Dobiegniew

Summary

In Drawsko Pomorskie and Dobiegniew, cities located in north-eastern frontiers of former Margraviate of Brandenburg, side portals in hall churches from the first quarter of the 14th century received a sculptural decor made of ceramic tiles. The decoration was on horizontal bands (friezes) at the base of archivolt, surrounding the arch, and also directly above. In friezes, the moulding of jambs underwent change which is richer in archivolt. Although the ceramic allows for serial production of tiles, in both churches all portal elements were sculpted individually. The sculptures of the portals refer to the tradition of early brick architecture in Brandenburg and Pomerania from the second half of the 13th century, when not only the sculptures, but also the moulded jamb elements were prepared individually using the method adopted from stonemasons from the ashlar zone. The portals were made during the construction of the walls of both churches. The interpretation of portals of both churches remains largely unexplained. It seems, however, that Max Dvořák's thesis: "das Weltliche bleibt ante portas" describes the issue best. It can be assumed that they were the work of one workshop, but in the northern portal in Drawsko the beasts of the impost frieze were made by another sculptor who was more skilled than the creators of the other reliefs in the portals of both churches. This workshop operated on the margins of the so-called Ascanian workshop that in the second half of the 13th century erected a number of churches for Brandenburg margraves, including the Cistercian Abbey in Chorin. The creator of the beasts from the northern portal in Drawsko could imitate contemporary sculptures from stalls in the collegiate church in Kołobrzeg. It cannot be ruled out that the source of the idea of decorating portals with low-relief tiles could be popular in Denmark granite *Billedkvaderen*.

Marek Ober
marekober@wp.pl